

Stylistic Analysis of the Early Period of Afghan Persian Journalistic Prose (1290–1308 SH/ 1911–1929 CE)*

Mohammad Baqer Moosavi¹ | Ahmad Razi² | Firooz Fazeli³

1. Ph.D. Candidate, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, University of Guilan, Guilan, Iran. E-mail: baqermoosavi@gmail.com
2. Corresponding author, Professor, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, University of Guilan, Guilan, Iran. E-mail: razi@guilan.ac.ir
3. Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, University of Guilan, Guilan, Iran. E-mail: drfiroozfazeli@guilan.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received 7 September 2025

Received in revised form 24
September 2025

Accepted 27 September 2025

Published online 29

December 2025

Keywords:

Layered Stylistics

Seraj al-Akhbar

Anis

Journalistic Prose

Afghanistan

ABSTRACT

Purpose: This study aimed to conduct a stylistic analysis of Afghan Persian journalistic prose during its early formative period (1290–1308 SH/1911–1929 CE). The study sought to answer the question of whether, in accordance with a general readership, any changes occurred in the prose of journalistic writers of this period.

Method and Research: This study employed a descriptive–analytical method and adopted a layered stylistic approach. To address the research question, five stylistic layers, including phonological, lexical, syntactic, rhetorical, and ideological, were examined in selected editorials from this period. The analysis aimed to present a more precise picture of the stylistic structure of the Afghan branch of Persian prose during this time.

Findings and Conclusions: The findings indicated that the journalistic prose of this era was influenced by classical Persian prose and bureaucratic traditions. At the phonological layer, rhythm and musicality produced through alliteration, rhymed prose, and purposeful lexical repetition enhanced the aesthetic quality of the text and were employed to convey the writers' intended meanings. At the lexical layer, Arabicized diction and a sense of grandeur, together with political and religious codes, frequently appeared, endowing the text with a serious, formal, and governmental character. The abundance of complex and lengthy (hypotactic) sentences constituted a salient feature of the syntactic layer, aligning with the intellectual and didactic function of the editorials. The use of contrasts and semantic oppositions, as well as the employment of metaphors and similes, characterized the rhetorical layer. At the ideological layer, the co-presence of monarchism, modernism, and religious legitimacy was observed, which may signal the emergence of a discourse of religious modernism.

*Cite this article: Moosavi, Mohammad Baqer., Razi, Ahmad., & Fazeli, Firooz. (2026). Stylistic Analysis of the Early Period of Afghan Persian Journalistic Prose (1290–1308 SH/ 1911–1929 CE). *Journal of Prose Studies in Persian Literature*, 28 (58), 79-99. <http://doi.org/DOI: 10.22103/jll.2025.25885.3216>

© The Author(s).

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman.

DOI: <http://doi.org/DOI: 10.22103/jll.2025.25885.3216>

EXTENDED ABSTRACT

1. Introduction

The press, as one of the most significant communicative institutions in modern societies, has played an unparalleled role in shaping public opinion, reflecting and directing political developments, promoting literacy, and raising social awareness. Newspapers and journals have functioned not only as channels for the transmission of news but also as arenas for linguistic and stylistic transformation. In Afghanistan as well, the press—emerging as a modern social institution—has, from its inception, reflected major intellectual and social movements such as modernization, independence campaigns, cultural reforms, and conservative reactions. It has exerted a considerable influence on the formation of Persian prose style, contributed to the development of a formal and intellectual national language, and provided an appropriate space for the articulation of political, governmental, religious, and social perspectives.

The period beginning with the publication of *Seraj al-Akhbar* in 1911 (1290 SH), widely regarded as Afghanistan's first relatively regular newspaper, and ending with the fall of Ḥabībullāh Kalakānī in 1929 (1308 SH), is considered the first phase in the history of the Afghan press. This 18-year period witnessed the emergence and growth of several of the country's most influential publications. *Seraj al-Akhbar* (later *Seraj al-Akhbar al-Afghaniyya*) was the only periodical in circulation during the reign of Amīr Ḥabībullāh Khān (1901–1919), and was published for eight years between 1911 and 1918. Following his death and the accession of his son Amānullāh Khān (1919–1929), Afghanistan's first Press Law (1302 SH/1923 CE) was enacted, paving the way for the emergence of non-governmental and provincial publications. *Amān Afghān* replaced *Seraj al-Akhbar al-Afghaniyya*, and the first private newspaper, *Anis*, founded by Ghulām Muḥy al-Dīn Anis, was published on 15 May 1927 (1306 SH). *Anis* has continued publication, albeit with interruptions, up to the present day. Following the fall of Amānullāh, Ḥabībullāh Kalakānī briefly held power (January–October 1929). His official weekly, *Ḥabīb al-Islam*, served as the principal publication of his regime, articulating its political objectives until its cessation after his downfall.

The present study aimed to conduct a stylistic analysis of Afghan Persian journalistic prose during its formative period (1290–1308 SH / 1911–1929 CE) to determine whether the prose style of journalists in this era underwent significant changes to communicate more effectively with a general readership. Drawing on the framework of layered stylistics, the study examined the internal structure and interaction of linguistic and intellectual elements across multiple stylistic levels, thereby providing a comprehensive account of the prose style of early Afghan journalism

2. Methodology

This study adopted a descriptive-analytical method based on a layered stylistic approach. During the period under study, editorials, as the dominant journalistic genre, not only reflected the official stance of newspapers and analyzed political and social issues but also played a crucial role in shaping the attitudes and awareness of a limited readership. Therefore, editorials from the major publications of the time (*Seraj al-Akhbar al-Afghaniyya*, *Anis*, *Aman Afghan*, and *Ḥabīb al-Islam*) constituted the corpus of the study.

The final corpus comprised nine editorials, selected randomly and analyzed at five stylistic levels: phonological, lexical, syntactic, rhetorical, and ideological. The objective was to systematically describe and analyze the various linguistic and stylistic dimensions of early Afghan Persian journalistic prose.

3. Discussion

At the phonological level, writers frequently employed rhymed prose, particularly parallel and terminal rhyme, to enhance the aesthetic and rhythmic quality of the texts. The deliberate repetition of key words related to the central theme of each editorial not only reinforced alliteration and phonetic harmony but also emphasized the subject matter and attracted readers' attention, aligning with the pedagogical nature of these texts.

At the lexical level, *Arabism* (frequent use of Arabic vocabulary) emerged as a dominant stylistic feature, with Arabic words accounting for more than one-third of the corpus on average. The frequent use of honorifics and formal titles reflected the strong presence of monarchist discourse in the press of this period, resulting in lengthy sentences and a formal, elevated tone. The absence of colloquial vocabulary further underscored the seriousness and formality of the editorials, revealing the authors' adherence to the classical bureaucratic prose tradition. Moreover, the interwoven religious and political codes, mutually reinforcing each other, contributed to the official tone of journalistic language. The limited use of European loanwords (primarily English and French), particularly in the domains of foreign policy, international relations, lifestyle, and modern sciences, indicated the gradual infiltration of modern concepts into Afghan journalism.

At the syntactic level, the high frequency of complex, non-paratactic sentences, constituting approximately 45% of the corpus, rendered the prose dense, bureaucratic, and ornate, clearly highlighting the gap between journalistic language and the spoken vernacular of common people.

At the rhetorical level, the use of metaphors, simple similes, and semantic contrasts was notable. These rhetorical devices were often employed to simplify new concepts, enhance persuasion, and reduce readers' sense of unfamiliarity with "Western" notions.

At the ideological level, the writers, through both explicit statements and symbolic language, advocated transformation, progress, scientific and industrial advancement, and the compatibility of these ideals with religion. The recurring emphasis on embracing modern civilization, industry, science, and progress, alongside praise for the Muslim monarch and his reformist efforts, formed the ideological backbone of the corpus.

4. Conclusion

The prose style of Afghan Persian editorials during their formative period exhibited a hybrid character. On the one hand, it inherited traditional and bureaucratic features such as Arabicized vocabulary, complex syntax, lengthy official titles, and the exclusion of colloquial expression. On the other hand, it reflected an educational and reformist orientation, incorporating new sociopolitical ideas and integrating them with religious beliefs. This duality revealed an attempt by early Afghan journalists to open a window onto the modern world so as to persuade readers to move toward social and political modernization and reform.

* تحلیل سبک دوره آغازین نثر فارسی مطبوعاتی افغانستان (۱۲۹۰-۱۳۰۸ ه.ش)

محمدباقر موسوی^۱ | احمد رضی^۲ | فیروز فاضلی^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، گیلان، ایران. رایانامه: baqermoosavi@gmail.com

۲. نویسنده مسئول، استاد، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، گیلان، ایران. رایانامه: razi@guilan.ac.ir

۳. دانشیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، گیلان، ایران. رایانامه: drfiroozfazeli@guilan.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	هدف: هدف این پژوهش تحلیل سبک‌شناسانه نثر فارسی مطبوعاتی افغانستان در دوره آغازین شکل‌گیری آن (۱۲۹۰-۱۳۰۸ ه.ش) است و درصدد پاسخگویی به این پرسش است که آیا متناسب با مخاطبان عام در نثر نویسندگان مطبوعاتی این دوره تغییراتی ایجاد شده است؟
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۱۶	روش: این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و رویکرد سبک‌شناسی لایه‌ای انجام شده است و برای یافتن پاسخ به بررسی پنج لایه آوایی، واژگانی، نحوی، بلاغی و ایدئولوژیک در سرمقاله‌های منتخب از این دوره پرداخته است تا تصویری دقیق‌تر از ساختار سبکی شاخه افغانستانی نثر فارسی در این دوره ارائه دهد.
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۷/۲	یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که نثر مطبوعاتی این دوره تحت تأثیر نثر کلاسیک فارسی و سنت‌های دیوانی است. در لایه آوایی آهنگ و موسیقی حاصل از واج‌آرایی، سجع و تکرار هدفمند واژگان بر زیبایی متن افزوده و در جهت القای مفهوم مدنظر نویسندگان مورد استفاده قرار گرفته است. در لایه واژگانی، عربی‌مآبی و شکوهمندی در کنار رمزگان سیاسی و شریعت از بسامد بالایی برخوردار بوده و به متون خصلتی جدی، رسمی و حکومتی بخشیده است. فراوانی جملات پیچیده و طولانی (ناهمپایه) از مشخصه‌های برجسته لایه نحوی است که با کارکرد روشنفکری و هدایت‌گر سرمقاله‌ها هم‌راستا است. استفاده از تضادها و تقابلهای معنایی و بهره‌گیری از استعاره‌ها و تشبیهات از خصوصیات لایه بلاغی است و در لایه ایدئولوژیک، هم‌نشینی مفاهیم سلطنت‌طلبی، تجددخواهی و مشروعیت دینی مشاهده می‌شود که می‌تواند نشانه شکل‌گیری گفتمان نوگرایی دینی باشد.
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۵	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۰/۸	
کلیدواژه‌ها: سبک‌شناسی لایه‌ای سراج‌الآخبار اینس نثر مطبوعاتی افغانستان	

* استناد: موسوی، محمدباقر؛ رضی، احمد و فاضلی، فیروز (۱۴۰۴). تحلیل سبک دوره آغازین نثر فارسی مطبوعاتی افغانستان (۱۲۹۰-۱۳۰۸ ه.ش). *شهر پژوهی ادب فارسی*،

۲۸ (۵۸)، ۹۹-۷۹.

DOI: 10.22103/jil.2025.25885.3216

۱. مقدمه

مطبوعات به عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای ارتباطی در جوامع مدرن نقش بی‌بدیلی در شکل‌دهی به افکار عمومی، بازتاب و جهت‌دهی به تحولات سیاسی، ارتقاء سواد و گسترش آگاهی‌های اجتماعی ایفا کرده‌اند. مطبوعات نه تنها محملی برای انتقال اخبار، بلکه بستری برای تحول زبانی و سبکی به‌شمار می‌رود. در افغانستان نیز مطبوعات از بدو پیدایش خود بازتاب‌دهنده جریان‌های بزرگ فکری - اجتماعی مانند نوسازی (تجدد)، جنبش‌های استقلال‌طلبانه، اصلاحات فرهنگی و واکنش‌های محافظه‌کارانه بوده و نقشی مؤثر در جهت‌دهی به نثر فارسی و شکل‌دهی زبان رسمی و روشنفکری کشور ایفا و بستری مناسب برای بیان دیدگاه‌های سیاسی - حکومتی، دینی و اجتماعی فراهم کرده است.

در ابتدای قرن بیستم، افغانستان در آستانه گذار از ساختارهای سنتی به سوی نهادهای مدرن قرار داشت. اولین قدم‌ها در دوره حکومت امیر حبیب‌الله خان (۱۹۰۱-۱۹۱۹ م.) برداشته شد. محمود طرزی، سرمحرر و مدیر «سراج‌الاخبارافغانیه» نظریه‌پرداز اصلی این حرکت بود. این روند با آغاز سلطنت امان‌الله خان و اعلام استقلال در ۱۹۱۹ م. سرعت گرفت. مدرن‌سازی کشور با الگوگیری از جوامع اروپایی در عرصه‌های گوناگون از جمله آموزش، فرهنگ، قانون‌گذاری، صنعت و مطبوعات در دستور کار قرار گرفته بود. این جریان با مقاومت‌های شدید سنت‌گرایان نیز همراه بود و در نتیجه، زبان مطبوعات نیز از این دوگانگی اثر پذیرفت: از یک‌سو رنگ‌وبوی نثر سنتی را حفظ کرد و از سوی دیگر در تلاش بود مفاهیم جدید را جذب کند و خود را با آن تطبیق دهد. این جریان نوگرا با سقوط امان‌الله خان در ۱۹۲۹ م. متوقف شد.

این دوره هجده‌ساله، بستر پیدایش و بالندگی برخی از مهم‌ترین نشریات افغانستان بود. «سراج‌الاخبار» به مدیریت و سرمحرری محمود طرزی طی هشت سال انتشار (۱۳۹۰-۱۳۹۸ ش.) / اکتبر ۱۹۱۱-دسامبر ۱۹۱۸ م.) تنها نشریه ادواری افغانستان بود که به صورت تقریباً منظم و تحت نظر حکومت چاپ می‌شد. این دو هفته‌نامه هم محملی برای خبررسانی و اطلاع‌رسانی بود و هم دریچه‌ای به دنیای مدرن. «تیین سازگاری تجددگرایی با اسلام، ارج نهادن به تحصیل و تشویق به یادگیری، طرح موضوعات علمی جدید از خط آهن گرفته تا بهداشت عمومی، پان‌اسلامیسم و پان‌آسیاییسم و ترویج ناسیونالیسم افغانی از مهم‌ترین خطوط فکری این نشریه برشمرده شده است.» (گریگوریان، ۱۳۹۱: ۱۱۰-۲۲۲)

با کشته شدن امیر حبیب‌الله خان و روی کار آمدن پسرش «امان‌الله خان»، محمود طرزی از مطبوعات فاصله گرفت و به وظایف حکومتی گماشته شد. «سردسته اخبار و نشرات این دوره، هم از لحاظ میراث نشراتی (انتشاراتی) و هم از لحاظ نزدیکی به حکومت و اینکه اخبار پایتخت بود، «امان افغان» است. سایر اخبار و جراید بحیث اقمار آن به پیروی از آن به نشر و تبلیغ می‌پرداختند. چنانچه اکثر مطالب امان افغان مجدداً در جراید ولایات ظهور می‌کرد.» (آهنگ، ۱۳۴۹: ۸۵)

«امان افغان» (کابل، ۱۳۰۸ ش.) در واقع به جای سراج‌الاخبار منتشر گردید و مدیریت و سردبیری آن نخست با عبدالهادی داوی پریشان و سپس میر سیدقاسم خان بود که نقش روزنامه نیمه‌رسمی را داشت. (انوشه، ۱۳۸۱: ۱۲۱) امان افغان بخش‌هایی مانند سرمقاله، مقاله‌های علمی، دینی، نظامی، پزشکی و... را با هدف آموزش، بخش داستان، کلمات قصار و... را با هدف سرگرمی، اخبار داخلی و خارجی، نطق‌ها، بیانیه‌های رسمی، متن قوانین و پیمان‌ها با کشورهای خارجی را که آگاهی از آن‌ها در دوره قانون‌گذاری و گسترش روابط با جهان ضروری می‌نمود، با هدف خبررسانی دربرداشت. اخبار خارجی امان افغان از نشریات معتبر فارسی، عربی، فرانسوی و روسی، مانند زمیندار، پایونیر، تحفه هند، سیاست، حبل‌المتین و اخگر تأمین می‌شد. (همان: ۴۴۳) این نشریه با سقوط حکومت امان‌الله خان دیگر مجال انتشار نیافت.

در ده سال حکومت امان‌الله خان با تصویب اولین نظامنامه مطبوعات (۱۳۰۲ ش.) زمینه برای ظهور نشریات غیردولتی و نشریات ولایات (استان‌ها) فراهم شد. نخستین نشریه غیردولتی افغانستان با نام «انیس» به همت «غلام‌محمی‌الدین انیس» در ۱۵ ثور (اردیبهشت) ۱۳۰۶ ش. منتشر شد که با فراز و فرودهایی تا به امروز منتشر می‌شود. «انیس مسلک علمی، حقوقی، معنوی و ادبی داشت و مطالب علمی، حقوقی، اجتماعی، ادبی، بهداشتی و طنز چاپ می‌کرد. از سال دوم بیشتر سیاسی، ملی و اجتماعی شد که همین، به شهرت آن کمک کرد» (انوشه، ۱۳۸۱: ۱۳۷) با سقوط امان‌الله، حبیب‌الله کلکانی برای کمتر از یک سال (۲۷ دی ۱۳۰۷ ش -

۲۴ مهر ۱۳۰۸ ش.) به قدرت رسید. هفته‌نامه دولتی «حبیب‌الاسلام» مهم‌ترین نشریه حکومت وی و وسیله تبیین اهداف او به شمار می‌رفت. «این نشریه در نهم حوت (اسفند) ۱۳۰۷ ش. به جای امان افغان در کابل منتشر شد. نخستین مدیر این نشریه غلام‌محمی‌الدین انیس بود، اما از شماره ششم سیدمحمدحسین، رئیس تدریسات، و از شماره بیست‌ویکم به بعد برهان‌الدین کشکی مدیریت آن را برعهده گرفتند. این نشریه اعلامیه‌های حکومتی، اخبار و بیش از بخش‌های دیگر، مطالب دینی را دربرداشت. اخبار خارجی آن از منابعی مانند «روزنامه شفق سرخ»، «تایمز» لندن و «اطلاعات» ایران تأمین می‌شد و نام این نشریات در پای مطالب آن می‌آمد.» (همان: ۴۴۸) چاپ بیعت‌نامه‌های مردم مناطق و ولایات با حبیب‌الله‌خان از ستون‌های مهم این نشریه بود. چاپ این نشریه با سقوط حکومت کلکانی متوقف شد.

در این دوره، سرمقاله‌ها به عنوان ژانر اصلی مطبوعات، علاوه بر بازتاب نگاه رسمی نشریات و پرداخت تحلیلی به مسائل سیاسی و اجتماعی، نقش ویژه‌ای در ذهنیت‌سازی و آموزش محدودخوانندگان خود برعهده داشتند. از این رو، سرمقالات نشریات برجسته این دوره جامعه آماری پژوهش حاضر را تشکیل می‌دهند. پیکره نهایی شامل ۹ سرمقاله است که به صورت تصادفی و غیرهدفمند انتخاب شده و به روش سبک‌شناسی لایه‌ای مورد بررسی قرار گرفته‌اند. این متون عبارتند از:

۱. سراج الاخبار، سال هفتم، شماره ۱۳ (۲۴ دلو ۱۲۹۶ ش.)
۲. سراج الاخبار، سال دوم، شماره ۲۰ (۱۵ سرطان ۱۲۹۲ ش.)
۳. سراج الاخبار، سال چهارم، شماره ۲ (۳۰ سنبله ۱۲۹۳ ش.)
۴. سراج الاخبار، سال پنجم، شماره ۱۳ (۱۶ حوت ۱۲۹۴ ش.)
۵. انیس، سال اول، شماره ۱۹ (۲۸ جدی ۱۳۰۶ ش.)
۶. انیس، سال دوم، شماره ۳۳ (۷ قوس ۱۳۰۷ ش.)^(۱)
۷. امان افغان، سال اول، شماره ۲۸ (۲۲ عقرب ۱۲۹۹ ش.)^(۲)
۸. امان افغان، سال دوم، شماره ۳۴ (۷ ثور ۱۳۰۱ ش.)^(۳)
۹. حبیب‌الاسلام، سال اول، شماره ۲۷ (۱۲ سنبله ۱۳۰۸ ش.)

۱.۱ بیان مسئله

با توجه به نوپدید بودن مطبوعات در افغانستان و تأثیرگذاری آن در تحول نثر فارسی دری، بررسی نثر مطبوعاتی شکل گرفته در این دوره، حائز اهمیتی ویژه و تاریخی است؛ چراکه شناخت ویژگی‌های سبکی و زبانی نثر این دوره که در بستر مطبوعات نشو و نما یافته است، موجب درک عمیق‌تری از وضعیت نثر و نقطه آغازین حرکت آن در دوران معاصر خواهد شد. با این حال، تاکنون کمتر پژوهشی به طور نظام‌مند به این موضوع پرداخته است.

از این رو، پژوهش حاضر به تحلیل سبک‌شناختی نثر مطبوعاتی افغانستان در دوره اول آن (۱۲۹۰ تا ۱۳۰۸ ش.) می‌پردازد. این تحقیق در پی پاسخ به این پرسش‌های اصلی طراحی شده است که نثر مطبوعاتی افغانستان در دوره آغازین خود چه ویژگی‌های سبکی دارد و چگونه می‌توان این ویژگی‌ها را در قالب پنج لایه سبکی دسته‌بندی و تحلیل کرد. پاسخ به این پرسش‌ها می‌تواند تصویری دقیق‌تر و علمی‌تر از ساختار زبانی، فکری و زیبایی‌شناختی نثر مطبوعاتی این دوره ارائه دهد و به درک بهتر از روند شکل‌گیری زبان مطبوعاتی در افغانستان یاری رساند.

۲.۱- پیشینه پژوهش

درباره مطبوعات افغانستان پژوهش‌هایی با رویکردهای گوناگون منتشر شده است. این تحقیقات را می‌توان در چند دسته طبقه‌بندی کرد:

الف) پژوهش‌های تاریخی و محتوایی: برخی تحقیقات به بررسی جنبه‌های تاریخی و محتوایی مطبوعات افغانستان پرداخته‌اند، مانند «تاریخ و روزنامه‌نگاری افغانستان» اثر محمد حلیم تنور (۱۳۷۸ ه.ش/۲۰۰۰ م.) و «تاریخ مطبوعات افغانستان» اثر رسول رهین (جلد ۲) (۱۳۸۶-۱۳۹۵ ه.ش) و برخی نیز نظام مطبوعاتی را بررسی کرده‌اند، نظیر کتاب «نظام مطبوعات افغانستان (دیروز، امروز، فردا)» نوشته هاشم عصمت‌اللهی (۱۳۸۲ ه.ش).

ب) پژوهش‌های تاریخی و فنی: بعضی پژوهش‌ها علاوه بر تاریخ به مسائل محتوایی و فنی روزنامه‌نگاری نیز توجه داشته‌اند، مثل کتاب «سیر ژورنالیزم در افغانستان» اثر محمدکاظم آهنگ (۱۳۴۹ ه.ش).

ج) پژوهش‌های مرتبط با ادبیات و سیاست: تعدادی از تحقیقات به بررسی پیوند ادبیات با سیاست و بافت اجتماعی پرداخته‌اند. برای نمونه دکتر حسن فضائی در کتاب «تأثیر نظام‌های سیاسی و اجتماعی افغانستان بر ادبیات دری (۱۹۴۷-۲۰۰۱ میلادی)» در کنار بررسی تأثیرات نظام‌های سیاسی بر ادبیات هر دوره، بخش‌های کوتاهی را به بررسی ویژگی‌های زبانی، با تأکید بر واژگان اختصاص داده است.

د) رویکردهای سبک‌شناختی: تنها پژوهشی که با رویکرد سبک‌شناسی منتشر شده، کتاب «تحول زبان فارسی در مطبوعات افغانستان از آغاز تا امروز (۱۲۵۲-۱۳۹۵ هجری خورشیدی)» اثر ضیای رفعت (۱۳۹۸ ه.ش) است. نویسنده در این کتاب ویژگی‌های نوشتاری هر دوره را مورد بررسی قرار داده و با نمونه‌گیری از بخش‌های مختلف نشریات (سرمقاله، خبر، گزارش و تحلیل)، تلاش کرده است سیر تحول زبان در مطبوعات را نشان دهد. وی از طریق مقایسه واژگان و برخی جملات به کاررفته در متون منتخب با واژگان و نحو رایج امروزی این تفاوت‌ها را نشان می‌دهد.

۳.۱- اهمیت و ضرورت پژوهشی

چنان‌که در پیشینه نشان داده شد، در منابع موجود، بیشتر از منظر تاریخی یا گفتمان‌کاوی به مطبوعات نگریسته شده تا از دید سبک‌شناسی نظام‌مند. پژوهش حاضر با هدف پرکردن این خلأ در تلاش است با بهره‌گیری از چارچوبی منسجم، تحلیلی علمی و چندبعدی از ویژگی‌های زبانی و سبکی و مطبوعات در دوره آغازین آن ارائه دهد و زمینه را برای مطالعات گسترده‌تر و عمیق‌تر در آینده فراهم سازد.

۲- بحث / متن

پیش از بررسی سبکی سرمقالات پیکره، مفاهیم نظری سبک، سبک‌شناسی، سبک‌شناسی لایه‌ای و لایه‌های مختلف سبکی که در پژوهش به آنها خواهیم پرداخت را به اختصار مرور می‌کنیم.

۱.۲- مبانی نظری

در تعریف زبان‌شناسان سبک «شیوه کاربرد زبان در یک بافت معین، به‌وسیله شخص معین، برای هدفی مشخص» (لیچ، ۱۹۸۱: ۱۰) است. بهار در جلد اول کتاب سبک‌شناسی، سبک را «روش خاص ادراک و بیان افکار به‌وسیله ترکیب کلمات و انتخاب الفاظ و طرز تعبیر» می‌داند. (بهار، ۲۵۳۶: د)

در ادبیات، سبک روشی است که شاعر و نویسنده برای بیان موضوع خود برمی‌گزیند، یعنی سبک، شیوه گفتن است. شاعر و نویسنده به واسطه سبک، در تمام مراحل از انتخاب موضوع گرفته تا نوع کلمات، لحن و سیاق تألیف عناصر گوناگون، تأثیر خود را بر اثر برجا می‌نهد. (داد، ۱۳۷۱: ۲۷۵) سیمپسون عامل محتوا و طرز گزینش زبان را در تعیین سبک لازم می‌داند (۲۰۰۴: ۳) به زبان ساده‌تر، سبک شیوه متمایزی از کاربرد زبان به منظوری خاص و برای ایجاد تأثیری ویژه است. (وردانک، ۱۳۹۳: ۲۵)

سبک‌شناسی (Stylistics) علم یا نظامی (Discipline) است که از سبک (Style) بحث می‌کند. (شمیسا، ۱۳۷۲: ۱۳)

در تعریف سبک‌شناسی آن را علم مطالعه و بررسی شیوه‌های بیان هنری و ادبی نامیده‌اند. (داد، ۱۳۷۱: ۲۸۲) و به‌طور عام به دانشی که به شناسایی شیوه کاربرد زبان در سخن یک فرد، یک گروه و یا یک متن یا گروهی از متن‌ها می‌پردازد، سبک‌شناسی گفته می‌شود. محمود فتوحی سبک را برآیندی از درهم‌پیوستگی شکل و محتوا و حاصل کیفیت ترکیب آن دو که متأثر از شرایط اجتماعی - تاریخی و خصایل درونی مؤلف است، می‌داند. (۱۴۰۰: ۲۸-۲۹)

سبک‌شناسی لایه‌ای شیوه‌ای مدرن در تحلیل متون ادبی است که امکان بررسی عمیق‌تر ویژگی‌های سبکی یک اثر را در لایه‌های پنج‌گانه آوایی، واژگانی، نحوی، بلاغی و ایدئولوژیکی فراهم می‌کند. مزیت روش لایه‌ای در آن است که بهره‌گیری از روش‌های متنوع را در هر لایه امکان‌پذیر می‌سازد، وانگهی سهم هر لایه را در برجسته‌سازی متن جداگانه مشخص می‌کند. (همان: ۲۸-۲۹)

در تقسیم‌بندی شمیسا، می‌توان متن را در سه سطح کلی زبانی، فکری و ادبی مورد بررسی سبک‌شناسانه قرار داد. در الگوی وی سطوح آوایی (Phonostylistic)، لغوی (Lexical) و نحوی (Syntactical) زیرمجموعه سطح زبانی (Literally level) و سطح ادبی (literary level) معادل لایه بلاغی و سطح فکری (Philosophical level) تقریباً معادل لایه ایدئولوژیک تعریف و دسته‌بندی شده است. (نک: شمیسا، ۱۳۷۲: ۱۵۳-۱۶۰)

لایه آوایی: سبک‌شناسی آوایی، ارزش و کاربرد آواها و تأثیرات زیبایی‌شناسیک و نقش آن‌ها را در سبک سخن مطالعه می‌کند. بخش عمده زیبایی‌های موسیقایی، حاصل لایه آوایی است (فتوحی، ۱۴۰۰: ۲۴۳-۲۴۴) به سطح آوایی می‌توان سطح موسیقایی (Musical) متن نیز گفت. زیرا در این مرحله متن به‌لحاظ ابزار موسیقی‌آفرین بررسی می‌شود. (شمیسا، ۱۳۷۲: ۱۵۳) نثر فاقد موسیقی بیرونی (وزن و قافیه) است. موسیقی درونی نثر حاصل کاربرد سجع، تکرار و واج‌آرایی است که هرچند مربوط به لایه بلاغی است، اما در اینجا آن را در لایه آوایی بررسی می‌کنیم و در لایه بلاغی به بررسی صورت‌های معنایی اثرگذار در معنا خواهیم پرداخت.

لایه واژگانی: تحلیل واژگان به‌کاررفته در متن از نظر تنوع، سطح واژگانی و ویژگی‌های خاص آن‌هاست. تنوع طیف‌های واژگانی، زمینه تنوع سبکی را پدید می‌آورد. از این‌رو برای سبک‌شناس، کاربردهای برجسته، معنادار و نقش‌مند یک نوع واژه یا یک طبقه واژگانی در متن اهمیت دارد. بررسی متن از لحاظ واژگان بیگانه، رمزگان، عامیانه‌گی و شکوهمندی از جنبه‌های سبک‌شناسی در لایه واژگانی است.

لایه نحوی: مطالعه ساختار جمله‌ها، نحوه چینش کلمات و ویژگی‌های دستوری متن است. به رابطه بین صورت‌های زبانی در جمله و چگونگی همنشینی و چیدمان واژه‌ها در جمله، علم نحو می‌گویند. برای مشخص کردن ویژگی‌های نحوی سبک یک نویسنده یا سبک یک اثر باید میزان خروج آن از زبان معیار تعیین شود. نحو معیار، شکل عادی قرار گرفتن اجزای جمله در هر زبان است که بدون برجستگی است. بررسی سبک و ساختمان جمله‌ها (طول جمله‌ها، همپایگی و وابستگی) در این لایه مورد بررسی قرار می‌گیرد.

لایه بلاغی: بررسی آرایه‌های ادبی و تکنیک‌های بلاغی به کاررفته در متن و نقش آن‌ها در شکل‌گیری سبک متن است. لایه بلاغی سبک، زمینه اصلی تنوع بیان و تبلور فردیت و شخصی‌سازی زبان است. شگردهای بلاغی و صناعات بدیعی را تمهیدات سبکی نیز می‌نامند. تمهیدات سبکی هم در آفرینش متن خلاقه کارآمد هستند و هم به فرایند خوانش و تحلیل متن باری می‌رسانند. این تمهیدات یا صناعات بلاغی در دو دسته کلان معنایی و لفظی رده‌بندی شده‌اند که ما در این لایه از میان صناعات معنایی به بررسی تشبیه و استعاره می‌پردازیم.

لایه ایدئولوژیک: تحلیل اندیشه‌ها، باورها و ایدئولوژی‌های نهفته در متن و ارتباط آن‌ها با زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی دوره نگارش متن است. ایدئولوژی، اعتقاد به ارزش‌هایی است که در نظر شخص گوینده یا نویسنده، طبیعی به نظر می‌رسد. گاهی نسبت میان واژگان و این اعتقاد، بسیار روشن و طبیعی است. بازتاب ایدئولوژی در عناصر زبان، در همه سطوح آن از نظام آوایی گرفته تا واژگان و ساخت‌های نحوی و عناصر بلاغی، بررسی‌پذیر است. (نک: فتوحی، ۱۴۰۰: ۲۵۰-۳۵۵)

۲.۲- لایه آوایی

۱.۲.۲- تکرار واژگان و واج‌آرایی

تکرار واژه در حقیقت نوعی واژه‌آرایی است که اگر هنرمندانه به کار رود، زیبایی ویژه‌ای به سخن خواهد داد. گوینده «از طریق تکرار می‌خواهد مفهوم مورد نظر خود را بیشتر به مخاطب القا کند» (محمودی، ۱۳۸۷: ۹۱) به عبارت دیگر، تکرار واژه‌ها نوعی القای ذهنی ایجاد می‌کند؛ به طوری که مخاطب ناخودآگاه آن واژه را مهم‌تر تلقی می‌کند.

یکی از شگردهای تکرارشونده در سرمقالات این دوره، تکرار آگاهانه و هدفمند واژگان کلیدی و به تبع آن شکل‌گیری واج‌آرایی است که علاوه بر ایجاد نوعی موسیقی، پیام‌های ایدئولوژیک را نیز برجسته کرده و موجب انسجام مفهومی بیشتر متن می‌گردد. در نتیجه مخاطب راحت‌تر می‌تواند مسیر فکری نویسنده را دنبال کند. این ویژگی در سراج‌الخبار چشمگیرتر است.

در سراج‌الخبار، س ۷، ش ۱۳ واژه «استقلال» و ترکیبات مختلف آن «مستقل»، «مستقله»، «نیم مستقل»، «غیرمستقل» و ... (۵۲) بار در کل متن تکرار شده است. واژه «دولت» ۷۸ بار در متن ذکر شده است. این تکرارها تأکید ویژه‌ای بر مفهوم استقلال و دولت‌بودگی افغانستان ایجاد کرده است. «حق» و «حقوق» نیز به ترتیب ۲۶ و ۱۸ مرتبه در متن تکرار شده‌اند. وجود صامت‌های «س»، «ق» و «د» در کلمات بالا، واج‌آرایی را سبب شده است. آمدن پیاپی همخوان‌های انسدادی سبک سرمقاله را منقطع جلوه می‌دهد. (قویمی، ۱۳۸۳: ۴۳) در این سرمقاله همخوان انسدادی «ق» در کلمات «حق، حقوق، استقلال» نشان از خشکی و عدم انعطاف گوینده در این مفاهیم دارد.

در سرمقاله س ۴، ش ۲ واژگان کلیدی چون «افغانستان» (۲۸)، «ملت» (۳۳)، «پادشاه» (۱۶)، «حکومت» (۱۱) و «دولت» (۳۱) بار در متن تکرار شده‌اند. در سرمقاله س ۵، ش ۱۳، واژگان «ملت» (۱۹)، «اتحاد» (۶)، «پادشاه» (۹) و «دین» (۹) بار در متن تکرار شده‌اند. در سرمقاله س ۲، ش ۲۰، واژگان «صنعت» (۶)، «صانع» (۱۲)، «مصنوع» (۳)، «ماشین» (۱۱)، «فکر» (۴)، «اختراع» (۴)، «مخترع» (۴) و «پیشهور» (۶) بار در متن تکرار شده‌اند که علاوه بر اینکه با موضوع مقاله هماهنگ است، نویسنده سعی کرده است تا در لایه آوایی نثر، هنرنمایی کند. در سرمقاله س ۴، ش ۲ سراج‌الخبار که پیرامون اهمیت صنعت و توجه به علم نگاشته است، طرزی با استفاده از صنایع لفظی از جمله واج‌آرایی تمحیدیه‌ای زیبا به وجود آورده است:

«یکی از اسماء حسنی جلیله خالق یگانه بی‌همتای جل‌علا، اسم جلیل صانع است. پاکی است آن صانع قدیم حکیم را، که به حکمت بالغه ذات بی‌مثل و بی‌مانند خویش، ماشین‌خانه کائنات بی‌حد و نهایت را به چه حسن خلقت و چه درجه اتفاق صنعت تخلیق و تکوین فرموده!

عظمت و تواناییست، آن خالق بدیع السموات والارض را، که این همه اجرام، لایعد و لایحصی را در جو فضای بی‌انتهای بر چنان دوایر عظیمه و محرک‌های جسیمه بر محورهای بدیع‌شان به دور و سیر سریع‌المسیری درآورده، که عقل‌ها در پیش آن دور و سرعت و ابعاد پر عظمت، سرگردان بادیه حیرت می‌ماند!»

بسامد واکه‌های روشن ای (i) و (e) و واکه‌های بم آ (a)، آ (a)، O، او (u) در این بخش، در کنار هم القاکننده احساسات مختلفی چون تحسین و ستایش، زیبایی و ظرافت و لطافت (e) و (i) و عظمت و شوکت و بزرگی خداوند آ (a)، آ (a)، O، او (u) هستند. (۴)

در انیس، س ۲، ش ۳۳، واژگان «اداره» (۱۱)، «فریضه» (۷)، «قانون» (۸)، «مملکت» (۸)، وجدان» (۶) و «ذهن-ذهنیت» (۷) بار در متن آمده‌اند که علاوه بر بار معنایی مشخص از نظر آوایی هم هارمونی ایجاد می‌کنند. در انیس، س ۱، ش ۱۹، واژگان «سعادت» (۲۷)، «شقاوت» (۱۰)، «سعید» (۳) و «شقی» (۴) بار به صورت متقابل در متن تکرار شده‌اند تا تضاد ارزشی این مفاهیم پررنگ شود.

در امان افغان، س ۲، ش ۳۴، واژگان مجلس (۱۵)، لیگ (۱۱)، جمعیت (۸) و اقوام (۶) مرتبه تکرار شده‌اند که نشان‌دهنده تمرکز معنایی متن بر مفاهیم جدید سیاسی و بین‌المللی است. در سایر سرمقالات این ویژگی دیده نشد.

۲.۲.۲- سجع

سجع به‌ویژه سجع متوازی و مطرف به عنوان یک ابزار مؤثر بیانی و سبکی در نثر اغلب سرمقالات این دوره به چشم می‌خورد که نویسندگان در راستای خوش‌آهنگ‌سازی نثر و افزایش جذابیت و گیرایی متن از آن بهره برده‌اند.

جدول شماره ۱: بسامد انواع سجع در پیکره

سرمقاله	کل اسجاع	سجع متوازی	سجع مطرف	سجع متوازن
سراج‌الخبار، س ۷، ش ۱۳	۴۵	۱۷≈۳۸٪	۱۲≈۲۷٪	۱۶≈۳۵٪
سراج‌الخبار، س ۲، ش ۲۰	۴۶	۲۴≈۵۲٪	۱۶≈۳۵٪	۶≈۱۳٪
سراج‌الخبار، س ۴، ش ۲	۳۳	۲۳≈۷۰٪	۹≈۲۷٪	۱≈۳٪
سراج‌الخبار، س ۵، ش ۱۳	۶۱	۲۶≈۴۳٪	۲۴≈۳۹٪	۱۱≈۱۸٪
انیس، س ۲، ش ۳۳	۱۲	۵≈۴۲٪	۷≈۵۸٪	۰
انیس، س ۱، ش ۱۹	۲۰	۱۳≈۶۵٪	۵≈۲۵٪	۲≈۱۰٪
امان افغان، س ۲، ش ۳۴	۱۱	۱≈۹٪	۱۰≈۹۱٪	۰
امان افغان، س ۱، ش ۲۸	۲۶	۱۰≈۳۸.۵٪	۱۰≈۳۸.۵٪	۶≈۲۳٪
حبیب‌الاسلام، س ۱، ش ۲۷	۵۰	۲۳≈۴۶٪	۲۳≈۴۶٪	۴≈۸٪

طبق داده‌های جدول شماره ۱، طرزی در سراج‌الخبار، متنوع‌ترین رویکرد را در بهره‌گیری از انواع سجع داشته است. در سرمقاله س ۴، ش ۲، با کاربرد ۷۰ درصد سجع متوازی نثری آهنگین و تأثیرگذار آفریده است. اما در سرمقاله س ۷، ش ۱۳ از انواع سجع به‌گونه متعادل استفاده کرده است. بسامد انواع سجع در سرمقالات سراج‌الخبار نشان می‌دهد که طرزی به‌طور جدی از این آرایه بیانی برای تشخیص دادن به نثر خود بهره می‌برده است. بسامد بسیار پایین سجع متوازن در مقایسه با انواع دیگر نشان می‌دهد نویسندگان بر ایجاد موسیقی و آهنگ آشکار در نثر خود تأکید داشته‌اند. نمونه‌ها:

«در کائنات نظر می‌کنم هیچ چیز را عاقل و بیکار نمی‌یابم آسمان در گردش آفتاب در تابش ابر در بارش زمین در پرورش، جویبار در روانی و بحر در موج افشانی، کوه در سنگ غلطانی، انسان در سرگردانی!» (سراج‌الخبار، س ۲، ش ۲۰)

«یک کتله عظیمه مدهشه، و یک هیئت مجتمعه محتشمه را بمقابله خود حاضر می‌بیند.» (همان، س ۴، ش ۲)

«آب با صفای حیاتبخشای اخلاق حسنه، با آتش سوزان خانه‌ویران صفات رديه... (همان، س ۵، ش ۱۳)

از همه منافع و مفاد و مال و منال و اولاد و احفاد و از صحت و غنا و تنقیص اعضا...» (حبیب‌الاسلام، س ۱، ش ۲۷)

۳.۲- لایه واژگانی

۱.۳.۲- عربی مآبی

کلمات و ترکیبات عربی در پیکره حضور پررنگ و چشمگیری دارند که نشان‌دهنده دلبستگی شدید نویسندگان به زبان عربی است و از پیوند آنان با سنت نوشتاری کلاسیک حکایت دارد. در واقع عربی‌مآبی بارزترین مشخصه سبکی در لایه واژگانی است.

جدول شماره ۲: بسامد واژگان عربی در پیکره

عنوان سرمقاله	تعداد کل کلمات	تعداد کلمات عربی	درصد کلمات عربی
سراج‌الاخبار، س ۷، ش ۱۳	۳۰۹۳	۱۱۴۴	۳۷
سراج‌الاخبار، س ۲، ش ۲۰	۱۴۰۸	۵۲۹	۳۷/۵
سراج‌الاخبار، س ۴، ش ۲	۱۷۶۸	۶۸۷	۳۹
سراج‌الاخبار، س ۵، ش ۱۳	۸۶۱	۳۵۲	۴۱
انیس، س ۲، ش ۳۳	۱۱۸۵	۴۹۴	۴۲
انیس، س ۱، ش ۱۹	۱۳۸۹	۴۷۵	۳۴
امان افغان، س ۲، ش ۳۴	۷۵۱	۳۴۱	۴۵.۵
امان افغان، س ۱، ش ۲۸	۷۷۰	۲۶۶	۳۴/۵
حبیب‌الاسلام، س ۱، ش ۲۷	۱۱۵۷	۳۰۸	۲۷

با توجه به داده‌های جدول شماره ۲، به صورت میانگین حدود ۳۸ درصد (بیش از یک‌سوم) کلمات پیکره، عربی است. حبیب‌الاسلام با (۲۷ درصد) و امان افغان، س ۲، ش ۳۴ با (۴۵/۵ درصد) کمترین و بیشترین میزان بهره‌گیری از واژگان عربی را دارند. این حجم از واژگان عربی موجب رسمی شدن زبان مطبوعاتی و ایجاد فاصله با زبان روزمره و در نتیجه دشواری فهم متن برای مخاطب عام شده است. نمونه‌ها:

«این لیگ عموماً بآن مسائل غور میکند که نسبت بدنیای انسانیت مقبول افتد و خصوصاً بران کوائفیکه از تصفیه آن امن و آرامی عامه قائم شده بتواند. بهمین اصول تاکنون اطفای نائره دو محاربه عظیمه را نموده...» (امان افغان، س ۲، ش ۳۴)

«(بشریت) عموماً باید با هم متحد و متفق باشند! تا حق اشرفیت و اکملیت و مدنی بالطبعی نوعی خود را بجا آورده باشند! علی‌الخصوص (اسلامیت) باید ضروربالضرور یک وجود و یک بنیان مرصوص گردند! تا امر جلیل قدسیت‌دلیل (واعتصموا بحبل‌الله جمعياً و لاتفرقوا) را ایفا کرده باشند. ملت نجیبه شجیعۀ افغانیه: لابد، لاچار، ضرور، مجبوراً، با هم اتحاد و وداد کنند و از نفاق و شقاق روگردان شوند...» (سراج‌الاخبار، س ۵، ش ۱۳)

۲.۳.۲- واژگان بیگانه

از مجموع نه سرمقاله، در شش مورد، واژگان بیگانه مشاهده شد که اغلب از زبان‌های انگلیسی و فرانسوی وام گرفته شده‌اند. بیشترین تعداد با احتساب واژگان تکراری مربوط به «امان افغان، س ۲، ش ۳۴» با ۲۳ واژه است «لیگ، ووت، کونسل، ممبران

و...». درحالی که در «انیس، س ۱، ش ۱۹» تنها یک واژه بیگانه «تنیس» به کار رفته است که نفوذ تدریجی واژگان غربی در نثر مطبوعاتی افغانستان را نشان می‌دهد. این واژگان اغلب مرتبط به حوزه‌های روابط بین‌الملل، سیاست خارجی، سبک زندگی و علوم جدید هستند و نشانه‌ای از مدرن‌گرایی و ورود مفاهیم نو به مطبوعات این دوره‌اند. اما در مجموع این واژگان هنوز سهم بسیار محدودی در ساختار واژگانی پیکره دارند.

۳.۳.۲- عامیانه‌گی و شکوه‌مندی

بهره‌گیری از کلمات و عبارات عامیانه در پیکره بسیار محدود است. در سراج‌الخبار، س ۲، ش ۲۰ (مورد ۱) در سراج‌الخبار، س ۵، ش ۱۳ (مورد ۲) و در حبیب‌الاسلام (۳ مورد) دیده شد. در سایر سرمقاله‌ها هیچ موردی یافت نشد. عدم استفاده از کلمات و عبارات عامیانه نشان‌دهنده رسمی بودن سرمقالات این دوره و پیروی از سبک نوشتاری کلاسیک است. نویسندگان با انتخاب زبان رسمی، آگاهانه یا ناخودآگاه نوعی فاصله‌گذاری با مخاطب درجهت حفظ اقتدار و اعتبار ایجاد می‌کنند که ممکن است از مالکیت درباری مطبوعات در این دوره نشأت گرفته باشد.

از سوی دیگر، استفاده فراوان از القاب و عناوین طولانی برای خداوند، امیر (پادشاه) و سایر مقامات برجستگی خاصی دارد و نشان‌دهنده حضور نیرومند گفتمان سلطنت‌مدار در زبان مطبوعات این دوره است. فراوانی این گونه ترکیب‌ها به متون لحنی رسمی و تشریفاتی بخشیده است. در اغلب موارد این گونه القاب درجهت مشروعیت‌بخشی به قدرت مورد استفاده قرار گرفته‌اند:

«حضرت ذی‌العظمه والکبریا والجبروت و تقدس و تعالی‌شانه چون جمله ابنای بنی‌بشر را...» (سراج‌الخبار، س ۷، ش ۱۳)
 «وجود ذی‌وجود اعلیحضرت سراج‌المله‌والدین یک پادشاه عدالت همراه معظم و مقدس...» (سراج‌الخبار، س ۵، ش ۱۳)
 «از بعضی کلام‌های حکمت‌پیام سراسر الهام ذات شوکت‌ماب پادشاه مقدس موجوده خودمان اعلیحضرت سراج‌المله‌والدین امیر حبیب‌الله‌خان پادشاه ملت و دولت مستقلة افغانستان خلدالله‌ملکه الی مدیدالزمان...» (سراج‌الخبار، س ۴، ش ۲)

۴.۳.۲- رمزگان شریعت

واژگان حوزه دین و شریعت در تمام پیکره حضور پررنگی دارند. میدان واژگانی حاصل از کاربرد این واژگان حوزه‌های اخلاق، شریعت، ارزش‌گرایی دینی، مشروعیت‌بخشی به سلطنت و تجددگرایی را دربرمی‌گیرد. سعادت، شقاوت، سعید، شقی، دیانت، حدیث، استغناء و ... (انیس، س ۱، ش ۱۹)، مجاهدات، حریت، تعزیرات شرعی، اتحاد اسلامی، هجرت و... (امان افغان، س ۲، ش ۳۴)، سعادت، شهادت، شهید، غازی، مذهب، اولوالامر، جل جلاله، بعون‌الله‌تعالی و... (امان افغان، س ۱، ش ۲۸) دولت مقدسه (سراج‌الخبار، س ۴، ش ۲) ذات اقدس، موجود واجب‌الوجود، حکمت بالغه و... (سراج‌الخبار، س ۲، ش ۲۰)، حقاً بالشرع، اولی‌الالباب، شجره طوبی، جبل‌المتین و... (سراج‌الخبار، س ۷، ش ۱۳)، مقدس، سادات، مشایخ، سیدالمرسلین، واجب‌الاطاعه، عظیم‌الشأن و... (سراج‌الخبار، س ۵، ش ۱۳)

۵.۳.۲- رمزگان سیاسی

رمزگان سیاسی همبسته با رمزگان شریعت در پیکره حضور دارد و توسط آن تقویت می‌شود. بهره‌گیری از این رمزگان علاوه بر انتقال پیام، باعث پدید آمدن لحن رسمی- دولتی در زبان مطبوعات این دوره شده است. واژگان «پادشاه»، «امیر»، «دولت» و «حکومت» رایج‌ترین عناصر این میدان واژگانی هستند. واژه «دولت» به عنوان یک مفهوم جدید سیاسی بیشتر مورد توجه نویسندگان بوده است. بسامد این واژه در سرمقاله‌های مورد بررسی به این شرح است: در امان افغان، س ۱، ش ۲۸ (۱۶ بار)، در امان افغان، س ۲، ش ۳۴ (۸ بار)، در سراج‌الخبار، س ۵، ش ۱۳ (۱ بار)، در سراج‌الخبار، س ۴، ش ۲ (۳۱ بار)، در سراج‌الخبار، س ۲، ش ۲۰ (۳ بار) و در سراج‌الخبار، س ۷، ش ۱۳ (۷۸ بار).

واژگان «پادشاه» و «امیر» جز در سراج‌الاخبار در سایر نمونه‌ها به تعداد یکسان به‌کار رفته است. در امان افغان س ۱، ش ۲۰ هرکدام سه بار، در حبیب‌الاسلام هرکدام یک بار به‌کار رفته است. اما در سراج‌الاخبار س ۴، ش ۲ واژه «پادشاه» ۱۶ بار و واژه «امیر» ۲ بار و در سراج‌الاخبار س ۵، ش ۱۳، «پادشاه» ۹ بار ذکر شده و واژه «امیر» به‌کار نرفته است. این مطلب نشان می‌دهد که بجز طرزی، «امیر» و «پادشاه» بار معنایی یکسانی برای سایر نویسندگان داشته است، اما وی تمایل بیشتری به استفاده از واژه «پادشاه»، خصوصاً در مقالات سیاسی خود دارد که می‌تواند ناشی از داعیه استقلال‌طلبی وی باشد.

۴.۲- لایه نحوی

۱.۴.۲- توصیف آماری ساختار نحوی پیکره

جدول شماره ۳: توصیف آماری ساختار نحوی پیکره

عنوان سرمقاله	تعداد جملات	جملات ساده	جملات همپایه	جملات ناهمپایه
سراج‌الاخبار، س ۷، ش ۱۳	۹۶	≈ ۲۰ (٪۲۱)	≈ ۲۵ (٪۳۶)	≈ ۴۱ (٪۴۳)
سراج‌الاخبار، س ۲، ش ۲۰	۴۲	≈ ۷ (٪۱۷)	≈ ۱۳ (٪۳۱)	≈ ۲۲ (٪۵۲)
سراج‌الاخبار، س ۴، ش ۲	۵۵	≈ ۱۹ (٪۳۵)	≈ ۱۶ (٪۲۹)	≈ ۲۰ (٪۳۶)
سراج‌الاخبار، س ۵، ش ۱۳	۳۱	≈ ۱۱ (٪۳۵)	≈ ۸ (٪۲۶)	≈ ۱۲ (٪۳۹)
انیس، س ۲، ش ۳۳	۳۲	≈ ۳ (٪۹)	≈ ۹ (٪۲۸)	≈ ۲۰ (٪۶۳)
انیس، س ۱، ش ۱۹	۴۰	≈ ۹ (٪۲۳)	≈ ۱۵ (٪۳۷)	≈ ۱۶ (٪۴۰)
امان افغان، س ۲، ش ۳۴	۲۰	≈ ۴ (٪۲۰)	≈ ۱ (٪۵)	≈ ۱۵ (٪۷۵)
امان افغان، س ۱، ش ۲۸	۱۶	≈ ۲ (٪۱۳)	≈ ۶ (٪۳۷)	≈ ۸ (٪۵۰)
حبیب‌الاسلام، س ۱، ش ۲۷	۴۱	≈ ۱۹ (٪۴۶)	≈ ۷ (٪۱۷)	≈ ۱۵ (٪۳۷)

با نگاهی به داده‌های جدول شماره ۳ می‌توان نکات زیر را درباره ساختار نحوی پیکره بیان کرد:
الف. درصد بالای جملات پیچیده (ناهمپایه): در تمام سرمقاله‌ها جز حبیب‌الاسلام، س ۱، ش ۲۷، این نوع جمله، غالب است. این جملات با ساختارهای شرطی، علی، وصفی و استنتاجی بیان شده‌اند که نشان‌دهنده رویکرد تحلیلی و تعلیمی نویسندگان این دوره و پیچیده‌نویسی آن‌هاست.

«ای هموطنان عزیز ای کارداران با تمیز که هر کدام یکی رسته انتظام حوائج وطن و ملت را دولت بکف کفایت شما واگذاشته است بکوشید تا شما هم قدم قدم بر اثر پادشاه و اولوالامرتان گذاشته از عهده این بار گران که بزیر آن رفته‌اید بخوبی بدرآئید تا خدا و پادشاه و ملت و وطن از شما خشنود گردد.» (امان افغان، س ۱، ش ۲۷)

ب. جملات همپایه: این نوع جمله‌ها بعد از جملات پیچیده، بیشترین تعداد را دارند که اغلب برای تأکید و فهرست‌سازی استفاده شده‌اند.

«فکر ایجاد و قوت صنایع، که حضرت صانع سمیع علیم جل جلاله انسان را عطا فرموده، آن را سبب یگانه زندگی‌اش ساخته و به آن قوت مسکن او را که کره ارض است، آباد ساخته و بر جمیع حیواناتش مسلط و حاکم نموده و بر و بحر را به او مطیع و منقاد داشته!» (سراج الاخبار، س ۲، ش ۲۰)

ج. جملات ساده: نسبت این نوع جمله‌ها در کل پیکره نسبت به جملات همپایه و ناهمپایه پایین است که نشان می‌دهد نثر مطبوعاتی این دوره همچنان از زبان گفتاری ساده، روان و روزمره فاصله دارد. تنها در اواخر این دوره و در حبیب‌الاسلام تعداد جملات ساده به نسبت معناداری بیشتر از دو نوع جمله دیگر است.

«شهادت پدر وسیله اعزاز و اعتبار فرزند میگردد.» (حبیب‌الاسلام، س ۱، ش ۲۷)

۵.۲- لایه بلاغی

۱.۵.۲- تضادها و تقابل‌های معنایی

جدول شماره ۴: بسامد تقابل‌های معنایی در پیکره

تعداد تقابل‌های معنایی	سرمقاله
۹	سراج الاخبار، س ۷، ش ۱۳
۷	سراج الاخبار، س ۲، ش ۲۰
۹	سراج الاخبار، س ۴، ش ۲
۹	سراج الاخبار، س ۵، ش ۱۳
۸	انیس، س ۲، ش ۳۳
۹	انیس، س ۱، ش ۱۹
۸	امان افغان، س ۲، ش ۳۴
۸	امان افغان، س ۱، ش ۲۸
۹	حبیب‌الاسلام، س ۱، ش ۲۷

داده‌های جدول شماره ۴، نزدیکی و همسانی بسامد تضادها و تقابل‌های معنایی در سرمقالات پیکره را نشان می‌دهد. نویسندگان این دوره، برای اقناع مخاطب و انتقال بهتر مفاهیم عمدتاً جدید خود، جهان را در قالب جفت‌های متضاد توضیح می‌دادند که کاملاً با هدف آموزشی و دغدغه‌های نوین این دوره (اصلاحات، تجدد، آموزش، استقلال و...) هم‌راستا و هماهنگ است؛ مثال: سعادت/ شقاوت (انیس، س ۱، ش ۱۹) سردی/ گرمی - روز/ شب - گاه/ بیگاه - مردن/ حیات (حبیب‌الاسلام، س ۱، ش ۲۷) متمدن/ غیرمتمدن - حقوق جبل‌المتین لایتزلزل/ حقوق دُول هر دم متبدل (سراج الاخبار، س ۷، ش ۱۳)

استفاده از تقابل عناصر اربعه درجهت ترسیم تضاد موجود میان خیر و شر در درون انسان: «آب با صفای حیات بخشای اخلاق حسنه، با آتش سوزان خانه‌ویران صفات رذیله، در کالبد تیره و تارش یک‌جا گرد آمده...» (سراج الاخبار، س ۵، ش ۱۳)

تقابل میان وظائف قانونی که قابل سنجش و ارزیابی هستند و وظائف وجدانی که نمی‌توان بر اجرای درست آن نظارت کرد: «از روی این اهمیت گفته می‌توانیم که هرفردی از افراد اداره و انضباط دو نوع وظیفه در عهد دارد یکی وظائف رسمی او که در صفحات

قانون ثبت... و بمراجعه لازمه امتحان می‌دهد... اما فریضه دوم آن ... که همه مقتضیات و احکام آن تنها در صفحه قلب و دماغ آن ثبت بوده که ... محصل تعقیب و اجراء ندارد.» (انیس، س ۲، ش ۳۳)

برجسته شدن معنا با ایجاد تضاد بین حیات فانی و زندگی جاودانه: «انسان حیات و زندگانی خود را بسیار دوست دارد. و هر چیز را به مقابل آن فدا می‌کند... اما نه (حیات فانی) بل زنده گانی جاودانی است.» (حبیب‌الاسلام، س ۱، ش ۲۷)

۲.۵.۲- استعاره‌ها و تشبیه‌ها

جدول شماره ۵: بسامد استعاره در پیکره

تعداد استعاره‌ها	سرمقاله
۲۸	سراج‌الاکخبار، س ۷، ش ۱۳
۲۱	سراج‌الاکخبار، س ۲، ش ۲۰
۱۳	سراج‌الاکخبار، س ۴، ش ۲
۱۷	سراج‌الاکخبار، س ۵، ش ۱۳
۱۲	انیس، س ۲، ش ۳۳
۱۰	انیس، س ۱، ش ۱۹
۳	امان افغان، س ۲، ش ۳۴
۱۸	امان افغان، س ۱، ش ۲۸
۱۵	حبیب‌الاسلام، س ۱، ش ۲۷

طبق داده‌های جدول شماره ۵، سراج‌الاکخبار با میانگین تقریبی (۲۰) استعاره در هر متن، بیشترین بهره‌گیری را از این ابزار بلاغی درجهت نظریه‌پردازی و افق مخاطب دارد و به خوبی سبک فاخر و ادیبانه طرزی در نوشته‌هایش را نشان می‌دهد. دو سرمقاله انیس با استفاده متوسط از استعاره‌ها، سبکی میانه و روانتر را در پیش گرفته‌اند که کاملاً با مضمون آموزشی و اصلاحی آنها مطابقت دارد و سرانجام در امان فغان، س ۲، ش ۳۴ کمترین استفاده از استعاره را شاهد هستیم که نمایانگر سبک خبری و اداری آن است و تقدم شفافیت و انتقال مستقیم پیام بر جنبه ادبی را در آن نشان می‌دهد.

سراج‌الاکخبار، س ۷، ش ۱۳: «این یک تخمی است که در مزرعه‌های دل‌ها و قلب‌های مسلمانان ... افشانده شده است...» استفاده از استعاره «تخم/ بذر» برای توضیح بهتر مفهوم استقلال. کمی بعدتر، نویسنده با بهره‌گیری از زبان دین، پیام سیاسی خود (استقلال) را قدرتمندتر عرضه می‌کند: «این شجره طوبی منش سعادت را پرورش دادن و میوه‌های شیرین بهشتی آن را چیدن ضرور است!» «... به جز قبای استقلال دیگر قبا را بر خود راست آورده نمی‌توانم...» (همان)

سراج‌الاکخبار، س ۴، ش ۲: «ملت، دایماً شیرازه کتاب وجود خود را بوجود پادشاه ملت منحصر دانسته. و طبعاً بوجود آن شیرازه خود را به اشد لزوم محتاج یافته...» (تشبیه معقول: ملت به محسوس: کتاب و نیز محسوس: پادشاه به محسوس: شیرازه)

امان افغان، س ۲، ش ۳۴: «تابنده باد آفتاب مجاهدات مدبرانه...» مجاهدات به نور و روشنی تشبیه شده و مقام پادشاه را به خورشید هدایت‌گر، مانند دانسته است. این استعاره، ترکیب قدرت، تدبیر و قداست را در ذهن مخاطب تثبیت می‌کند.

انیس، س ۲، ش ۳۳: «عرف و عادات سابقه‌اش بحالت نزع باشد، یکان عضو او تکان بی‌موقع نماید، و همان عرف و عادات که مردنی است شعله آخرین خود را نشان بدهد...» نویسنده تحولات اجتماعی را با بیانی استعاری طوری عرضه کرده است که حالتی دراماتیک و زنده به تحلیل اجتماعی متن می‌بخشد.

انیس، س ۱، ش ۱۹: استعاره پویا: «خون را در آن برقص و حرکت بیاری» بدن همچون صحنه موسیقی تصور شده که خون در آن برقص و حرکت درمی‌آید. (همان)

۶.۲- لایه ایدئولوژیک

با بررسی عناوین و موضوعات متنوع سرمقاله‌های پیکره، اشتراکات گفتمانی و جهت‌گیری‌های فکری مشترکی نمودار شد که بر مبنای نظام ارزشی و باورهای سیاسی- اجتماعی یکسانی چون شکل گرفته‌اند.

جدول شماره ۶: عناوین و ایدئولوژی‌های سرمقاله‌های پیکره

سرمقاله	عنوان	ایدئولوژی
سراج‌الاخبار س ۷، ش ۱۳	استقلال دولت علیه مستقلة افغانستان	- استقلال حق ذاتی افغانستان است (اصل ایدئولوژیک) - ایجاد هویت اسلامی برای گفتمان سیاسی: «چون در اسلامیت، رقیبت که ضد حریت یعنی استقلال است، موجود نیست...» - استعمارستیزی و انتقاد از فریبکاری تمدن غربی
سراج‌الاخبار س ۲، ش ۲۰	صنایع	- صنعت از تجلیات الهی و تکلیف انسان مسلمان است. - ملی‌گرایی در قالب سلطنت مشروع
سراج‌الاخبار س ۴، ش ۲	افغانستان اهمیت موقعیه و سیاسیه آن	- اتحاد اندام‌وار ملت- پادشاه - سلطنت در دایره تقدس - استقلال طلبی و خودکفایی - تاکید بر اتحاد سیاسی و هویت دینی
سراج‌الاخبار س ۵، ش ۱۳	اتحاد	- اسلام بنیان هویت جمعی، سیاسی و اخلاقی ملت - اتحاد اسلامی - مشروعیت دینی سلطنت - حفاظت از وطن، دین و سلطنت به مثابه مجموعه‌ای بهم‌پیوسته
انیس س ۲، ش ۳۳	نظری بشرق و شمال کابل	- تقابل وظیفه قانونی و وظیفه وجدانی - ملی‌گرایی اخلاقی: مسئول دانستن افراد در برابر نسل آینده و میهن
انیس س ۱، ش ۱۹	سعادت و ارکان چهارگانه آن	- گفتمان دینی- اخلاقی: رضامندی نسبت به سرنوشت - گفتمان علمی- مدرن اصلاح‌گرا: آشناسازی مخاطب با نظم جدید سلامت و سبک زندگی - فردگرایی: هر فرد مسئول اصلاح خود است.
امان افغان س ۲، ش ۳۴	نظام و مقاصد لیگ اقوام	- آرمان‌گرایی سیاسی- فراملی - صلح‌طلبی - ملی‌گرایی - سلطنت‌محوری
امان افغان س ۱، ش ۲۸	افغانستان جدید	- «تغییر» یک واقعیت عمومی، طبیعی و ناگزیر برای انسان‌ها و دولت‌ها - گرایش به واقع‌گرایی تاریخی با لحن جبری: «آخر خواهش قوانین لایتغیر طبیعی فقیر مسلک بی‌طرفیش را به هم زد.» - اطلاع‌طلبی سیاسی
حبیب‌الاسلام س ۱، ش ۲۷	عروس ملک کسی تنگ در کنار گرفت...	- اعتقاد به نظام ارزشی دینی- اسلامی: ایثار و فداکاری در راه وطن و دین - هم‌ارزی مفاهیم ملی با مفاهیم دینی - الگوسازی از امیر به عنوان انسان فداکار و مؤمن

۱.۶.۲- گرایش به تجدد و تبیین سازگاری آن با دین

تجدد و نوآوری، صنعت و اختراع و مجهز شدن به سلاح علم و عرفان از ضروریات مهم افغانستان است. این گزاره کلیدی، چکیده باور نویسندگان این دوره است:

«... رونق معارف که سبب یگانه ترقی و سرسبز و شادابی ملک و دولت و ملت می‌شود.» (امان افغان، س ۱، ش ۲۸)

«نظام عالم انسانیت در سه کلمه نهفته است: «علم، دین، شریعت.» (انیس، س ۱، ش ۱۹)

«افغانستان، نقصانی که دارد تنها از جهت علم و عرفان عمومیست» (سراج‌الخبار، س ۴، ش ۲)

گاهی هم نویسندگان به صورت ضمنی به این موضوع پرداخته‌اند. انیس، س ۱، ش ۱۹ در سرمقاله خود ترجمه متنی از یک دانشمند جدید را می‌آورد که در آن توصیه‌هایی درباره سعادتمندی جسم آمده است و خواننده را به فراگیری سبک نوین زندگی، بهداشت فردی و اهمیت دادن به سلامت جسم در جهت نیل به سعادت تشویق می‌کند. یا محمود طرزی مقاله خود را با استناد به فقرات علم جدید «حقوق دول یا حقوق بین‌المللی» می‌نگارد. (سراج‌الخبار، س ۷، ش ۱۳)

در ابتدای قرن بیستم که هنوز خاطره جنگ با انگلستان و بدبینی نسبت به غرب در اذهان مردم وجود داشت، نویسندگان برای متقاعد کردن مخاطبان به فراگیری علوم جدید که پدیده‌ای غربی تلقی می‌شد، از مفاهیم شرعی و اخلاقی بهره می‌گرفتند تا اثبات کنند که تجدد و علم ناپسند نیست، بلکه دارای ریشه دینی بوده و هیچ تناقضی با آن ندارد. طرزی طلایه‌دار این نگاه، در مقدمه مقاله «صنایع» به تجلیل از اسم جلیل «صانع» پرداخته و «صنعت» را مشتق شده از اسم پروردگار و در نتیجه پرداختن به آن را امری مشروع و ضروری برای انسان مسلمان می‌داند. «از جمله آن دوایر ماشین‌ها یکی ماشین‌خانه سیاره کره (زمین) است که مهندسی این ماشین، و اعمار این زمین دلنشین را حضرت مدبر اعظم و اقدس کائنات طبیعتاً برعهده نوع شریف انسان که او را مظهر اسم جلیل صانعت ذات اقدس گردانیده حواله فرموده است» (سراج‌الخبار، س ۲، ش ۲۰)

۲.۶.۲- سلطنت‌گرایی دینی

نویسندگان این دوره نه تنها طرفدار پادشاه و نظام سلطنتی‌اند، بلکه پادشاه را مقدس و واجب‌الاطاعه می‌دانند و پیوسته از مفاهیم دینی برای ستایش و تجلیل از وی و تحکیم پایه‌های سلطنت استفاده می‌کنند:

«همه آثار مدنیت و جمله ابواب خیر و سعادت در عصر ترقی حصر اعلیحضرت سراج‌المله‌والدین پادشاه حقایق آگاه عدالت‌آئین ما بروی کار آمده» (سراج‌الخبار، س ۲، ش ۲۰)

«ذات اعلیحضرت همایونی از ایام شهزاده‌گی‌شان توجهات جهان درجات شاهانه را در امور صناعیه دولت خداداد قدسیت‌بنیاد ملوکانه‌شان معطوف فرموده فابریک یعنی ماشین‌خانه بزرگ دارالسلطنه کابل از فیوضات برکات‌انظار اعلیحضرت همایونی به چنان یک رونق و شکوه صنعت انبوهی رسیده...» (همان)

«افغانستان دایماً پادشاه خودشان را خود انتخاب و به هر رنگی که جمهوری بر آن اتفاق نموده‌اند، همان عنوان و القاب را عطا نموده‌اند، ... کذالک لقب شرافت‌قرین سراج‌الملت‌والدین را خود افغانستان، بر وجود قدسیت‌آلود همین متبوع و اولی‌الامر حاضر و موجود دولت حر و آزاد مستقل، چسپان یافتند.» (سراج‌الخبار، س ۷، ش ۱۳)

«شاهنشاه افغان‌پناه اعلیحضرت امیر بینظیر افغانستان امیر امان‌الله خان غازی» (امان افغان، س ۱، ش ۲۸)

در این باور، پادشاه موجب درخشندگی دین مبین و گلستان شدن افغانستان (حبیب‌الاسلام، س ۱، ش ۲۷) و باعث روشن و عیان شدن جوهرها در باب آبادی ملک و صنعتگری و عرفان‌پروری (سراج‌الخبار، س ۲، ش ۲۰) است. او شیرازه کتاب وجود ملت (سراج‌الخبار، س ۴، ش ۲) و برآمده از خواست جمهور ملت و وجودش از دلایل اصلی استقلال کشور است. (سراج‌الخبار، س ۷، ش ۱۳) پادشاه یک قهرمان عظیم‌الشأن افغانستان است که همه کارداران باید بکوشند قدم بقدم او بگذارند تا خدا و پادشاه و ملت و وطن از آن‌ها خشنود گردد. (امان افغان، س ۱، ش ۲۸) خلاصه اینکه «پادشاه مقدس محبوب‌القلوب معظم ما عاقل، دانا، توانا، خیرخواه، دین‌پرور، شفقت‌گستر، ملت‌دوست، وطن‌دوست یک پادشاه بزرگ حقایق‌آگاهی هستند که پیروی افکار و خیالات

حقایق بنیان و هم‌دردی مقاصد خیرمراسد ملوکانه‌شان موجب خیر و سعادت دنیا و آخرت شمرده میشود.» (سراج‌الاجبار، س ۵، ش ۱۳)

بنابراین کلان‌ایدئولوژی پیکره بر هم‌نشینی دین و سلطنت و تجدد بنا شده است. در این نگرش پادشاه در نقش قهرمان ملی و دینی تصویر گردیده و ترقی و تجدد امری مطلوب و نتیجه اراده سلطنتی و مشارکت مردمی تلقی می‌گردد که سعادت دنیوی و اخروی را در پی دارد.

۳- نتیجه‌گیری

یافته‌ها نشان می‌دهد که در لایه آوایی نویسندگان مطبوعاتی در دوره آغازین رواج این رسانه در افغانستان با پیروی از شیوه نثر کلاسیک، از سجع به‌ویژه سجع متوازی و مطرف برای زیباسازی نثر و آهنگین کردن کلام بهره می‌بردند. این رویکرد در کنار تکرار هدفمند واژگان کلیدی مرتبط با عنوان سرمقاله، علاوه بر ایجاد واج‌آرایی به تأکید بر موضوع و جلب توجه مخاطب کمک شایانی می‌کرد که با ماهیت آموزشی این متون هم‌راستا است.

در لایه واژگانی، عربی‌مآبی بارزترین مشخصه سبکی است. به‌صورت میانگین بیش از یک‌سوم واژگان پیکره، عربی است که عمدتاً در زمینه‌های فلسفی، سیاسی و دینی به‌کار رفته‌اند. این ویژگی پیروی نویسندگان از نثر سنتی و کلاسیک و فاصله آن از زبان روزمره مردم را نشان می‌دهد.

کاربرد فراوان القاب و عناوین تشریفاتی، نشانگر حضور گفتمان سلطنت‌مدار در مطبوعات این دوره است که علاوه بر طولانی شدن جملات، لحنی رسمی و سنگین به متون بخشیده است. این ویژگی در نشریه مستقل «انیس» کمتر به چشم می‌خورد. غیبت کلمات ساده محاوره‌ای نیز تأکیدی بر جدیت و رسمیت سرمقاله‌ها و تأثر نویسندگان از نثر کلاسیک منشیانه است. این خصوصیات نشان می‌دهد که مخاطب اصلی این نشریات، نه عموم مردم، بلکه وابستگان حکومتی، درباریان و مأموران دولتی بوده‌اند. حضور همبسته رمزگان مرتبط با شریعت و سیاست که یکدیگر را تقویت می‌کنند، لحن رسمی-دولتی در زبان مطبوعات این دوره پدید آورده است.

کاربرد محدود واژگان اروپایی (انگلیسی و فرانسوی) در حوزه‌های سیاست خارجی، روابط بین‌الملل و علوم جدید از ورود تدریجی مفاهیم مدرن به سرمقاله‌ها حکایت دارد.

در لایه نحوی، بسامد بالای جملات ناهمپایه قابل توجه است. میانگین این گونه جملات در پیکره حدود ۴۵ درصد است که نثر را سنگین، منشیانه و دیوانی می‌سازد و نشان می‌دهد که زبان مطبوعاتی این دوره از نثر گفتاری، روان و روزمره فاصله دارد. این ویژگی در سراج‌الاجبار پررنگ‌تر است.

در لایه بلاغی استفاده نویسندگان از استعاره‌ها و تشبیهات ملموس و ساده و نیز تضادها و تقابلهای معنایی به چشم می‌خورد که اغلب برای ساده‌سازی مفاهیم جدید و تقویت بُعد اقناعی مورد استفاده قرار گرفته و حس بیگانگی با مفاهیم «غربی» را کاهش می‌دهد.

در لایه ایدئولوژیک، نویسندگان با زبانی صریح یا نمادین از ضرورت تحول، پیشرفت، و آبادانی علمی و صنعتی و سازگاری آن با دین سخن گفته‌اند. تأکید بر تمدن، صنعت، عرفان، علم و ترقی در کنار ستایش از تلاش‌های پادشاه مسلمان و ساخت تصویر قهرمان‌گونه از وی بنیان ایدئولوژیک پیکره را می‌سازد.

در مجموع سبک نثر سرمقالات نشریات فارسی‌زبان افغانستان در دوره آغازین خود سبکی است که عناصری چون عربی‌مآبی، نحو سنگین و درباری و استفاده از عناوین و القاب طولانی برای اشخاص و مقامات و کم‌توجهی به زبان عامه را از نثر سنتی و دیوانی به ارث برده است و از سوی دیگر با ارائه درونمایه‌ای مملو از مفاهیم نوین سیاسی و اجتماعی و درهم‌آمیختن آن با اعتقادات

دینی تلاش می‌کند روزنه‌ای به جهان جدید گشوده و خوانندگان را برای حرکت در مسیر تجدد و اصلاحات اجتماعی و سیاسی قانع کند.

یادداشت‌ها

- (۱) برابر با ۲۸ نوامبر ۱۹۲۸ میلادی. در کتیبه این شماره، ۷ دسامبر ۱۹۲۸ چاپ شده است.
- (۲) برابر با ۱۳ نوامبر ۱۹۲۰ میلادی. در کتیبه این شماره، ۱۴ نوامبر چاپ است.
- (۳) ظاهراً در شماره گذاری، اشتباه رخ داده است. شماره قبلی که در تاریخ ۳۰ حمل ۱۳۰۱ ش. چاپ شده نیز (۳۴) است. (ر.ک: آرشیو «امان افغان»، سایت مرکز معلومات افغانستان در دانشگاه کابل. Acku.edu.af)
- (۴) برای مطالعه بیشتر درباره آواها (ر.ک: قویمی، ۱۳۸۳: ۲۸)

فهرست منابع

الف. منابع فارسی

۱. انوشه، حسن. (۱۳۸۱). *دانشنامه ادب فارسی (جلد سوم): ادب فارسی در افغانستان*. چاپ دوم. تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۲. آهنگ، محمد کاظم. (۱۳۴۹). *سیر ژورنالیزم در افغانستان*. جلد اول. کابل: انجمن تاریخ و ادب افغانستان آکادیمی.
۳. بهار، محمد تقی. (۲۵۳۶). *سبک‌شناسی*. جلد ۱. تهران: سازمان کتابهای پرستو وابسته به مؤسسه انتشارات امیرکبیر.
۴. داد، سیما. (۱۳۷۱). *فرهنگ اصطلاحات ادبی*. تهران: مروارید.
۵. امان افغان. (۷ ثور ۱۳۰۷). *نظام و مقاصد لیگ اقوام*. سال دوم، شماره ۳۴، صص ۱-۳.
۶. امان افغان. (۲۲ عقرب ۱۲۹۹). *افغانستان جدید*. سال اول، شماره ۲۸، صص ۲.
۷. انیس. (۷ قوس ۱۳۰۷). *نظری بشرق و شمال کابل*. سال دوم، شماره ۳۳، صص ۲-۴.
۸. انیس. (۲۸ جدی ۱۳۰۶). *سعادت و ارکان چهارگانه آن*. سال اول، شماره ۱۹، صص ۱-۳.
۹. سراج‌الخبار افغانیه. (۲۴ دلو ۱۲۹۶). *استقلال دولت علیه مستقلة افغانستان*. سال هفتم، شماره ۱۳، صص ۱-۳.
۱۰. سراج‌الخبار افغانیه. (۱۵ سرطان ۱۲۹۲). *صنایع*. سال دوم، شماره ۲۰، صص ۲-۳.
۱۱. سراج‌الخبار افغانیه. (۳۰ سنبله ۱۲۹۳). *افغانستان، اهمیت موقعیه و سیاسیه آن*. سال چهارم، شماره ۲، صص ۱-۳.
۱۲. سراج‌الخبار افغانیه. (۱۶ حوت ۱۲۹۴). *اتحاد*. سال پنجم، شماره ۱۳، صص ۱-۲.
۱۳. حبیب‌الاسلام. (۱۲ سنبله ۱۳۰۸). *عروس ملک کسی تنگ در کنار گرفت که بوسه از لب شمشیر آبدار گرفت*. سال اول، شماره ۲۷، صص ۱-۴.
۱۴. شمس‌یا، سیروس. (۱۳۷۲). *کلیات سبک‌شناسی*. تهران: انتشارات فردوس.
۱۵. فتوحی، محمود. (۱۴۰۰). *سبک‌شناسی نظریه‌ها، رویکردها و روش‌ها*. چاپ پنجم. تهران: سخن.
۱۶. قویمی، مهوش. (۱۳۸۳). *آوا و القا (رهیافتی به شعر اخوان ثالث)*. چاپ اول. تهران: انتشارات هرمس.
۱۷. گریگوریان، وارتان. (۱۳۹۱). *ظهور افغانستان نوین*. ج ۲. تهران: انتشارات محمدابراهیم شریعتی افغانستانی.
۱۸. محمودی، مریم. (۱۳۸۷). *بررسی موسیقایی غزل عطار*. فصلنامه تخصصی ادبیات فارسی دانشگاه آزاد اسلامی مشهد، ۵ (۲۰)، صص ۸۵-۱۰۳.
۱۹. وردانک، پیتر. (۱۳۹۳). *مبانی سبک‌شناسی*. ترجمه محمدغفاری. تهران: نی.

ب. منابع لاتین

1. Leech, G. N., & Short, M. H. (1981). *Style in fiction: A linguistic introduction to English fictional prose*. London: Longman.
2. Simpson, Paul (2004). *Stylistics: A Resource Book for Students*. London: Routledge

References

- Ahang, M. K. (1970). *Short History of Journalism in Afghanistan*. (vol.1). Kabul: Historical and Literary Society of Afghanistan Academy. (in Persian)
- Anuš, H. (2002). *An Encyclopedia of Persian literature (Vol. 3): Persian literature in Afghanistan* (2nd ed.). Tehran: Organization of Printing and Publishing of the Ministry of Culture and Islamic Guidance. (in Persian)
- Bahar, M. T. (1977). *Stylistics (Vol. 1)*. Tehran: Parastoo Books Organization, affiliated with Amir Kabir Publishing Institute. (in Persian)
- Dad, S. (1992). *Dictionary of literary terms*. Tehran: Morvarid. (in Persian)
- Anis. (1928, January 19 [28 Dey 1306]). *Happiness and its four pillars*. 1(19). (in Persian)
- Anis. (1928, November 28 [7 Azar 1307]). *View toward the east and north of Kabul*. 2(33). (in Persian)
- Aman-e Afghan*. (1920, November 14 [22 Aban 1299]). *New Afghanistan*. 1(28). (in Persian)
- Aman-e Afghan*. (1922, April 27 [7 Ordibehesht 1307]). *System and objectives of the League of Nations*. 2(34). (in Persian)
- Fotouhi, M. (2021). *Stylistics: Theories, approaches, and methods*. (5th ed) Tehran: Sokhan. (in Persian)
- Ghoimi, M. (2004). *Sound and suggestion: An approach to Akhavan Sales's poetry* (1st ed.). Tehran: Hermes Publications. (in Persian)
- Gregorian, V. (2012). *The emergence of modern Afghanistan: Politics of reform and modernization, 1880–1946* (2nd ed.; A. Alemi Kermani, Trans.). Tehran: Mohammad Ebrahim Shariati Afghanistani Publications. (In Persian)
- Habib al-Islam. (1929, September 3 [12 Shahrivar 1308]). *The bride of the land was embraced by one who kissed the sword's edge*. 1(27). (in Persian)
- Leech, G. N., & Short, M. H. (1981). *Style in fiction: A linguistic introduction to English fictional prose*. London: Longman.

- Mahmoodi, M.. (2009). *A Study of the musical qualities of Attar's ghazals*. Persian literature quarterly, 5(20), 85-103. SID. <https://sid.ir/paper/194115/en>
- Shamsia, S. (1993). *Elements of stylistics*. Tehran: Ferdows Publications. (in Persian)
- Simpson, p. (2004). *Stylistics: A Resource Book for Students*. London: Routledge
- Seraj al-Akhbar al-Afghaniyya*. (1913, July 6). *Industries*. 2(20). (in Persian)
- Seraj al-Akhbar al-Afghaniyya*. (1914, September 22). *Afghanistan: Its political and strategic importance*. 4(2). (in Persian)
- Seraj al-Akhbar al-Afghaniyya*. (1916, March 7). *Unity*. 5(13). (in Persian)
- Seraj al-Akhbar al-Afghaniyya*. (1918, February 13). *Independence of the noble and independent state of Afghanistan*. 7(13). (in Persian)
- Verdonk, P. (2014). *Foundations of stylistics* (M. Ghaffari, Trans.). Tehran: Ney Publications. (in Persian)